

Samenvatting van bevindingen van de workshop Onderzoek Mosselkweek – Natuurbeheer Waddenzee, Utrecht, 19 februari 2009

De tijdens de workshop gegeven presentaties kunnen worden gedownload van www.proodus.wur.nl

Het programma en de lijst van deelnemers zijn opgenomen in de bijlage bij dit verslag.

De belangrijkste punten van de gegeven presentaties worden hieronder samengevat.

Hein Sas presenteerde de doelstellingen van het Plan van Uitvoering van het Convenant transitie mosselsector en natuurherstel Waddenzee en werkwijze die hierbij wordt gekozen.

Kernpunten:

- Het Plan van Uitvoering richt zich zowel op het natuurherstel van de Waddenzee in brede zin als op de transitie van de mosselsector. Voor beide 'pijlers' van het convenant worden uitvoeringsmaatregelen uitgewerkt.
- Het Plan van Uitvoering op hoofdlijnen is gereed op 4 maart a.s. en zal dan, naar wordt verwacht, worden ondertekend door alle convenantpartners.
- Na 4 maart zal er nog een aantal uitwerkingpunten zijn voor de transitie van de mosselvisserij. Deze dienen voor 1 oktober omgezet te zijn in concrete maatregelen.
- Het Natuurherstelprogramma wordt eveneens nog verder uitgewerkt. Daarbij zal een breed palet aan Waddenexperts worden betrokken. Hierover wordt volgens plan in september 2009 gerapporteerd

Peter Herman benadrukte in zijn presentatie dat er nog veel onzekerheden zijn over de aard van het natuurherstel in gebieden die worden gesloten voor de zaadvisserij. Sublitorale mosselbanken in mariene milieu's zijn in gematigde streken betrekkelijk zeldzaam. Het is nodig dat helder wordt weergegeven wat men met de sluiting beoogt en dat goed wordt gemonitord en geëvalueerd of deze beoogde doelen worden gehaald. De kosten en de baten van de maatregelen dienen daarbij in balans te blijven. Het is aan de politiek om die afweging te maken. De wetenschap moet zich beperken tot de feiten en interpretatie daarvan, liefst in consensus.

Vincent van der Meij presenteerde de beleidsdoelen voor het sublitoraal van de Waddenzee. Het gaat met name habitatype 1110a en daarbinnen om meerjarige mosselbanken in diverse levensstadia en de daaraan geassocieerde biodiversiteit. Japanse oesters zijn geen doelsoort, aangezien het exoten zijn.

Martijn de Jong, namens de natuurbeschermingsorganisaties, achtte de tijd nog niet rijp om wetenschappelijk gefundeerde uitspraken te doen over wat men wil bereiken. In de discussie werd wel opgemerkt dat de brochure 'Rijke zee', recent uitgebracht door de Coalitie Wadden Natuurlijk mosselbanken en zeegrasvelden als concrete doelen noemt.

Hans van Geesbergen stelde dat de mosselsector meewerkt aan de transitie, inclusief het gaandeweg sluiten van gebieden voor de zaadvisserij mits een gezonde bedrijfsvoering mogelijk blijft. De sector ziet daar mogelijkheden voor, door de installatie van MZI's, op de Waddenzee, in de Delta en zo mogelijk ook elders. De sector vindt het wel van belang dat gemonitord wordt wat er in de niet-beviste gebieden gebeurt, om te bezien of de gestelde doelen ook worden gehaald.

Marnix van Stralen presenteerde een lijst van criteria om te bepalen welke zaadbanken met voorrang gesloten zouden moeten worden. De aanwezigen bleken het daar mee eens. Wel werd in aanvulling daarop opgemerkt dat het sluiten van individuele banken wel eens een te klein schaalniveau zou kunnen zijn om belangrijke natuurwaarden terug te kunnen krijgen.

Ook liet Van Stralen zien waar hij dit voorjaar zaadbanken verwacht aan te treffen. Gezien het dit voorjaar te sluiten areaal van circa 200 ha, komen een grote bank nabij de Afsluitdijk (ca. 320 ha) en eventueel ook een kleinere bank meer naar het oosten (ca. 60 ha) het meest in aanmerking voor sluiting. Volgens de meeste aanwezigen geeft het argument van samenhang in de gesloten gebieden de doorslag, zodat alleen (een deel van) de grotere bank gesloten zou moeten worden. Er is nog wel nadere informatie nodig over de actuele status van de te sluiten banken in het voorjaar, qua omvang en dichtheid. Dit wordt in de voorjaars survey meegenomen

Diverse onderzoeksprogramma's werden gepresenteerd door **Aad Smaal** (Probus), **Jeroen Jansen** (Monitoring), en **Bert Brinkman** (Beleidsondersteunend Onderzoek LNV 'Draagkracht en vogels' & NWO-Zee&Kust-Onderzoekprogramma Veranderende draagkracht, onderdeel integrale modellering), **Katja Philippart** (NWO-Zee&Kust Onderzoekprogramma Veranderende draagkracht, onderdeel integrated network), **Han Olf** (Zee*Kust Onderzoek onderdeel Regime shifts & Waddenfondsvoorstel Waddensleutels) en **Norbert Dankers** (Waddenfondsvoorstel Mosselwad). Duidelijk is dat er op het gebied van onderzoek en monitoring van benthische organismen en hun rol als 'biobouwers' veel te gebeuren staat, maar dat ook overzicht ontbreekt van de lacunes en overlappings in de onderzoeksplannen. Wim Wolff adresseerde dit punt en vroeg zich af wie voor meer coördinatie zou kunnen zorgen.

Jeroen Jansen leidde de discussie in over het onderzoek in gebieden die voor mosselzaadvisserij worden gesloten. Besproken punten:

- Wanneer beginnen met het onderzoek? Algehele mening: zo snel mogelijk. Toevoeging Norbert Dankers: maar niet eerder dan juni, tenzij het onderzoek gericht wordt op het vergelijken van een bevestigd en onbevestigd deel, want in mei en juni zijn de mosselen uit het zand naar boven gekomen en kan je ook patronen in de zaadbanken bekijken met side-scan sonar.
- Waarop het onderzoek te richten? Algehele mening: in ieder geval de basis-fenomenen, zoals de mosselbanken zelf en de daaraan geassocieerde biodiversiteit.
- Wel of geen bevestigingsexperimenten? Algehele mening: niet doen, de banken zoveel mogelijk met rust laten.
- Voorstel Jeroen Jansen: monitoring mede afstemmen op PRODUS, zodat zoveel mogelijk compatibiliteit en vergelijksmogelijkheden ontstaan met de PRODUS resultaten, inclusief intensief bemonsterde onderzoeksvakken van 4 ha binnen de niet-bevestigde zaadbanken. Hier werd plenair niet meer over gediscussieerd (noot HS: in de discussies achteraf bleek voor dit idee veel steun te bestaan)
- Wat is de verwachte hersteltijd van meerjarige mosselbanken en de bijbehorende biodiversiteit? Hierover blijken de meningen zeer uiteen te lopen. Wim Wolff sloot de discussie af met zijn mening dat gezien het algemene herstelvermogen van benthische levensgemeenschappen zijns inziens ca. 10 jaar voldoende moeten zijn om substantieel (meetbaar) herstel van mosselbanken te zien te geven. Alleen waarschijnlijk niet in zijn volledige climaxontwikkeling met alle mogelijke geassocieerde biodiversiteit.

Pauline Kamermans leidde de discussie in over de monitoring aan MZI's. Besproken punten:

- Locale effecten, bijvoorbeeld op de bodem, zijn goed te meten. Wel zorgen voor een goede nulmeting.
- Draagkracht van het ecosysteem:
  - Locale effecten, zoals graasdruk op fytoplankton, zijn goed te meten, zeker als de MZI's groot genoeg zijn. Katja Philippart stelde voor dit punt ook al een meetopstelling voor. Wel moet goed rekening gehouden worden met snelheid en richting van de waterstroming.

- Veel lastiger is het meten op de schaal van een komberging. Maar dit is wel van groot belang dat dit gebeurt. Modellen moeten hier ondersteuning geven, maar, zoals Bert Brinkman eerder liet zien, die geven nog geen goede voorspelling van benthische biomassa's. Het probleem is voorts: wat is het criterium voor een significante vermindering van draagkracht? Wat wordt er eigenlijk bedoeld met 'draagkracht'? Dit is nodig om invulling te geven aan de vereisten voor een vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet. Suggesties voor praktische oplossingen:
- Marnix van Stralen: lokaal meten aan grote MZI-aggregaten. Als daarbinnen geen vermindering van groei van het mosselzaad zelf optreedt, mag je aannemen dat er ook geen significante effecten op kombergingschaal optreden
- Han Olff: Het dichtbij MZI's meten van effecten heeft, gezien de filtercapaciteit van het mosselzaad, weinig zin (airco-metafoor: meet het effect niet aan de airco zelf, maar in de kamer erachter). Leg daarom een grote MZI in het begin van een zijarm van een hoofdgeul, monitor dan de natuurontwikkelingen stroomopwaarts van die MZI en vergelijk dat met de natuurontwikkelingen in een andere zijarm van diezelfde hoofdgeul. Dan heb je een referentie.

Aan het slot van de workshop worden de bevindingen als volgt door de dagvoorzitter samengevat

- Let bij de transitie op de baten in verhouding tot de kosten
- Voor de keuze van gesloten gebieden zijn heldere criteria voorgesteld die voor de eerste stap bruikbaar zijn; voor het vervolg is het ruimtelijke schaalniveau nog een discussiepunt
- Er is behoefte aan coördinatie van de diverse Waddenzeeprojecten: wie pakt dat op?
- Monitoring gesloten gebieden: het is zinvol de ontwikkeling van gesloten gebieden als zodanig te volgen; dat kan redelijk snel duidelijkheid bieden maar vereist wel heldere doelstellingen
- Wat betreft de effecten van MZI's is de vraag op welke ruimtelijke schaal de aandacht zich moet richten: lokaal (rond de MZI), geulen met en zonder MZI's of kombergingsgebieden met en zonder MZI's; op alle niveaus is de waterbeweging van belang. Het geulniveau is waarschijnlijk de optimale keuze tussen voor- en nadelen.
- Naar aanleiding van een discussie over de zin van het begrip draagkracht stelt de voorzitter dat men niet het kind met het badwater moet weggooien; het begrip draagkracht kan wel degelijk verhelderend werken.

Programma workshop Onderzoek mosselweek – natuurbeheer

19 februari 2009 JAARBEURS UTRECHT BEATRIX GEBOUW ZAAL 717

- 9.30 uur Binnenkomst
- 9.50 uur Opening door dagvoorzitter Wim Wolff
- 10:00 – 10:45 uur Uitgangspunten:
- Beleidsmatig: Convenant transitie mosselsector en natuurherstel Waddenzee (Hein Sas – Begeleidingsteam convenant)
  - Wetenschappelijk: onderzoek en monitoring (Peter Herman - NIOO)
- 10.45 – 11.30 uur Uitwerking convenant: sluiting gebieden voor bodemberoering t.b.v. natuurontwikkeling
- Wat wordt door het beleid in het sublitoraal van de westelijke Waddenzee beoogd? (Vincent van der Meij – LNV)
  - Wat beogen de natuurbeschermingsorganisaties met niet-bevissing van gebieden? (Martijn de Jong - Stichting WAD)
  - Criteria voor sluiting gebieden en met voorrang te sluiten gebieden (Marnix van Stralen – MarinX)
- 11:30 – 12:15 uur Onderzoek en monitoring: lopende en voorgestelde programma's
- Waar richten lopend onderzoek en monitoring zich op: PRODUS, WOT en BO programma Schelpdieretende vogels. Sprekers: Aad Smaal; Jeroen Jansen; Bert Brinkman - Imares
- 12:15 – 13:15 uur Lunch
- 13.15 – 14.00 uur Vervolg lopend & voorgesteld onderzoek
- ZKO programma Veranderende draagkracht (Katja Philippart - NIOZ)
  - Voorstellen Waddenfonds: Waddensleutels en Mosselwad
Sprekers: Waddensleutels Han Olf; Mosselwad Norbert Dankers – Imares
- 14.00 – 15.00 uur Aanpak onderzoek en monitoring te sluiten gebieden
- Wat te meten, hoe en waarom?
Sprekers: Jeroen Jansen - IMares
- 15:00 – 15:30 uur Pauze
- 15:30 – 16:30 uur Monitoring van MZI's
- Wat te meten hoe en waarom?
Sprekers: Stefan Morel/Jan van Dijk – LNV; Pauline Kamermans - Imares
- 16:30 – 17:00 uur Samenvatting en slotconclusies door voorzitter

Lijst van deelnemers

Dagvoorzitter

Prof dr Wim Wolff RUG

Overheid:

Sytze Braaksma	LNV-DRZ Noord
Ir Vincent van der Meij	LNV-Directie Natuur
Jan van Dijk	LNV-Directie Vis
Stefan Morel	Consens/LNV-Directie Vis
Wilbert Schermer-Voest	LNV-Directie Vis
Nico Laros	LNV-DRZ Noord
Bram Fey	LNV- DRZ Noord

Sector

Wout van den Berg	PO-mossel
Jos van Damme	PO-mossel
Mr Hans van Geesbergen	PO-mossel
Jan Schot	PO-mossel
Jaap Holstein	Mosselhandel

Natuurbeschermingsorganisaties

Martijn de Jong	Stichting Wad
Drs. Cora de Leeuw	Natuurmonumenten
Dr Eric van Dijk	EUCC

Wetenschap

Drs Marnix van Stralen	Marinx
Dr Bert Brinkman	IMARES
Dr Norbert Dankers	IMARES
Dr Bruno Ens	SOVON
Dr Tjisse van de Heide	RUG
Drs Lucien Hanssen	Deining
Prof dr Peter Herman	NIOO
Drs Jeroen Jansen	IMARES
Dr Pauline Kamermans	IMARES
Dr Katja Philippart	NIOZ (middag)
Prof dr Aad Smaal	IMARES
Dr Jeroen Wijsman	IMARES
Dr Johan Craeymeersch	Imares
Drs Wim Wiersinga	Imares

Begeleidingsteam convenant

Drs Hein Sas